नवी मुंबई महानगरपालिकेतील अधिकारी/ कर्मचारी यांचेकरीता उष्णतेच्या ॲलर्ट कालावधीत मार्गदर्शक सूचनांबाबत.

नवी मुंबई महानगरपालिका

सामान्य प्रशासन विभाग

नमुंमपा मुख्यालय, भूखंड क्र.१,
किल्ले गांवठाण जवळ, पामबीच जंक्शन, सेक्टर-१५ए,
सी.बी.डी. बेलापूर, नवी मुंबई-४०० ६१४.

जा.क्र.:- नमुंमपा/सा.प्र./आस्था-३/१७०४ /२०२६ **दिनांक:- १४/ ०५/२०२६**

परिपत्रक:-

उष्णतेच्या लाटा (Heat Wave) आता भारतातील अनेक राज्यांच्या आपत्ती व्यवस्थापन आराखड्यांत अधिसुचित आपत्ती म्हणून औपचारिकरित्या मान्य करण्यात आली आहे. महाराष्ट्र हा देशातील उष्णतेच्या धोक्यात सर्वाधिक संवेदनशील असलेल्या पहिली दहा राज्ये व केंद्रशासित प्रदेशांपैकी एक आहे. त्याअनुषंगाने राष्ट्रीय संस्था (NDMA, IMD, MoHFW, कामगार व रोजगार मंत्रालय), महाराष्ट्र शासन (राज्य आपत्ती व्यवस्थापन प्राधिकरण) तसेच अहमदाबाद दिल्ली आणि मुंबई यांसारख्या संदर्भ शहरांनी २०२५-२०२६ दरम्यान अद्ययावत मार्गदर्शक सूचना जारी केलेल्या आहेत.

त्यास अनुसरुन नवी मुंबई महानगरपालिकेच्या कार्यक्षेत्रात सध्या वाढत्या तापमानामुळे उष्णतेची लाट (Heat Wave) निर्माण होण्याची शक्यता लक्षात घेता सर्व अधिकारी व कर्मचाऱ्यांनी आरोग्याची योग्य काळजी घेणे आवश्यक आहे. उष्माघात व इतर उष्णतेजन्य आजार टाळण्यासाठी सर्व अधिकारी / कर्मचारी यांनी खालीलप्रमाणे मार्गदर्शक सूचनांचे पालन करावे.

मार्गदर्शक सूचना:-

१. महानगरपालिकेच्या विविध विभागांमध्ये क्षेत्रीय कामकाज करणारे अधिकारी/कर्मचारी यांनी शक्यतो दुपारी १२.०० ते ४.०० या कालावधीत उन्हात बाहेर जाणे टाळावे. तसेच क्षेत्रीय कामाकरीता शक्यतो सकाळी ११ .०० पूर्वी किंवा सायंकाळी ४.०० नंतर बाहेर पडावे. तथापि, अत्यावश्यक/आपत्कालीन काम असल्यास उष्णतेच्या ॲलर्ट कालावधीत उष्णतेपासून बचावाकरीता योग्य ती काळजी घेऊन कामकाजाकरीता बाहेर पडावे.

२. संबंधित विभाग प्रमुख/ कार्यालय प्रमुख यांनी विविध विभागातील क्षेत्रीय स्तरावर कंत्राटी/ तात्पुरत्या स्वरुपात काम करणाऱ्या कामगारांची उष्णतेच्या ॲलर्ट कालावधीत योग्य ती काळजी घ्यावी.

३. सर्व अधिकारी/कर्मचाऱ्यांनी शरीराचे तापमाण नियंत्रित ठेवण्यासाठी पुरेशा प्रमाणात पाणी पिणे तसेच ORS, लिंबूपाणी, ताक इत्यादी द्रव पदार्थांचे सेवन करावे.

(कृ.मा.प)

Scanned with CamScanner

४. हलक्या रंगाचे, सैल व सुती कपडे वापरावेत. बाहेर जाताना टोपी, रुमाल अथवा छत्रीचा वापर करावा.

५. कार्यालय प्रमुखांनी कार्यस्थळी पिण्याच्या थंड पाण्याची व आवश्यक प्राथमिक उपचाराची व्यवस्था उपलब्ध ठेवावी.

६. उष्माघाताची लक्षणे जसे की चक्कर येणे, मळमळ, डोकेदुखी, जास्त घाम येणे, अशक्तपणा इत्यादी जाणवल्यास त्वरित वैद्यकीय सल्ला घ्यावा.

७. कोणत्याही अधिकारी/कर्मचाऱ्याची प्रकृती बिघडल्यास संबंधित विभाग प्रमुखांनी तात्काळ आवश्यक ती कार्यवाही करावी.

सर्व अधिकारी व कर्मचाऱ्यांनी उष्णतेच्या ॲलर्ट कालावधीत उपरोक्तप्रमाणे मार्गदर्शक सुचनांचे काटेकोरपणे पालन करावे.

(डॉ. कैलास शिंदे)
आयुक्त
नवी मुंबई महानगरपालिका

<u>प्रत:- माहिती तथा उचित कार्यवाहीस्तव-</u>

१. अतिरिक्त आयुक्त (१/२), नवी मुंबई महानगरपालिका.

२. सर्व विभाग प्रमुख / कार्यालय प्रमुख, नवी मुंबई महानगरपालिका.

Scanned with CamScanner

नवी मुंबई महानगरपालिका
आपत्ती व्यवस्थापन विभाग

उष्णतेच्या तिव्र लाटेच्या कालावधीमधील व्यवस्थापन मार्गदर्शक सुचना
(Heat Wave Management Advisory)

Scanned with CamScanner

1. 1. संदर्भ व संकलनाचा आधार

उष्णतेच्या लाटा (Heat Wave) आता भारतातील अनेक राज्यांच्या आपत्ती व्यवस्थापन आराखड्यांत अधिसूचित आपत्ती म्हणून औपचारिकरीत्या मान्य करण्यात आल्या आहेत. तसेच महाराष्ट्र हा देशातील उष्णतेच्या धोक्यास सर्वाधिक संवेदनशील असलेल्या पहिल्या दहा राज्ये व केंद्रशासित प्रदेशांपैकी एक आहे. नवी मुंबई महानगरपालिकेचे 109.59 चौ. कि.मी. क्षेत्र, अंदाजे 18 लाखांहून अधिक लोकसंख्या, तसेच विविध नागरी उष्णता बेट (Urban Heat Island - UHI) हॉटस्पॉट्स असलेली किनारी-औद्योगिक भौगोलिक रचना लक्षात घेता, विशेषतः मार्च ते जून या मान्सूनपूर्व कालावधीत उष्णता व आर्द्रतेच्या संयुक्त ताणाचा गंभीर परिणाम होण्याची शक्यता आहे.

या संकलनामध्ये राष्ट्रीय संस्था (NDMA, IMD, MoHFW, कामगार व रोजगार मंत्रालय), महाराष्ट्र शासन (राज्य आपत्ती व्यवस्थापन प्राधिकरण) तसेच अहमदाबाद, दिल्ली आणि मुंबई यांसारख्या संदर्भ शहरांनी 2025–2026 दरम्यान जारी केलेल्या अद्ययावत मार्गदर्शक सूचना व मानक कार्यपद्धती (Standard Operating Procedures - SOPs) यांचे एकत्रीकरण करण्यात आले आहे. शिक्षण, घनकचरा व्यवस्थापन, सार्वजनिक आरोग्य व आपत्ती व्यवस्थापन यांसारख्या नवी मुंबई महानगरपालिकेच्या विभागांकडून कार्यकारी परिपत्रके, विभागनिहाय कृती नोंदी तसेच नागरिकाभिमुख जनजागृती संदेश तयार करण्यासाठी या दस्तऐवजाची रचना करण्यात आली आहे.

IMD उष्णतेची लाट घोषित करण्याचे निकष (संदर्भासाठी)

निकष	मर्यादा
मैदानी भाग (किमान निकष)	कमाल तापमान ≥ 40°C
डोंगराळ भाग (किमान निकष)	कमाल तापमान ≥ 30°C
उष्णतेची लाट (सामान्य कमाल तापमान ≤ 40°C असल्यास)	सामान्य तापमानापेक्षा 5°C ते 6°C अधिक
तीव्र उष्णतेची लाट (सामान्य कमाल तापमान ≤ 40°C असल्यास)	सामान्य तापमानापेक्षा 7°C किंवा अधिक
पूर्णांक निकष (Absolute Trigger)	प्रत्यक्ष कमाल तापमान ≥ 45°C, सामान्य तापमानाचा विचार न करता

स्रोत: राष्ट्रीय आपत्ती व्यवस्थापन प्राधिकरण (NDMA) व भारतीय हवामान विभाग (IMD), 2026.

2. शाळांसाठी मार्गदर्शक सूचना

या विभागामध्ये दिल्ली राष्ट्रीय राजधानी क्षेत्र शासनाच्या शिक्षण संचालनालयाने (एप्रिल 2026), आरोग्य व कुटुंब कल्याण मंत्रालयांतर्गत राज्य आरोग्य विभाग / NCDC यांनी जारी केलेल्या मार्गदर्शक सूचना तसेच राष्ट्रीय संदर्भ मॉडेल म्हणून स्वीकारलेल्या अहमदाबाद Heat Action Plan मधील प्रत्यक्ष क्षेत्रात तपासलेल्या कार्यपद्धतींचे संकलन करण्यात आले आहे. नवी मुंबई महानगरपालिकेच्या शिक्षण विभागाने महानगरपालिका शाळांमध्ये अंमलबजावणी करण्यासाठी तसेच महानगरपालिका क्षेत्रातील खासगी शाळांना प्रसारित करण्यासाठी या शिफारसी सुचविण्यात येत आहेत.

Scanned with CamScanner

2.1 कार्यान्वयनात्मक उपाययोजना - शाळा

क्षेत्र	उपाययोजना
शाळेच्या वेळा	• IMD कडून ऑरेंज / रेड अलर्ट जारी झाल्यास शाळेची वेळ सकाळच्या सत्रात पुनर्नियोजित करावी व तीव्र उष्णतेच्या दिवशी शाळा सकाळी 11:30 पर्यंत बंद करावी. • दुपारी 12:00 ते सायंकाळी 4:00 दरम्यान मैदानी उपक्रम, प्रार्थना, क्रीडा किंवा पी.टी. तास घेऊ नयेत • तीव्र उष्णतेच्या कालावधीत परीक्षा व जास्त शारीरिक श्रमाची कामे टाळावीत • IMD च्या सूचनांनुसार स्थानिक उष्णता सुट्टी जाहीर करण्याचे अधिकार महानगरपालिका आयुक्त / शिक्षण अधिकारी यांच्याकडे असावेत.
शरीरातील पाण्याचे संतुलन (Hydration)	• प्रत्येक विद्यार्थ्याने पुरेशा क्षमतेची पाण्याची बाटली सोबत आणणे बंधनकारक करावे तसेच दर 40–45 मिनिटांनी पाणी पिण्याची विश्रांती द्यावी. • शाळांनी सुरक्षित व थंड पिण्याच्या पाण्याची व्यवस्था विविध सहज उपलब्ध ठिकाणी (कॉरिडॉर, खेळाचे मैदान, कॅन्टीन) करावी. • शाळेमध्ये ORS पाकिटांचा साठा ठेवावा तसेच प्रत्येक शाळेत नामनिर्देशित एका कर्मचाऱ्यास ORS तयार करणे व उष्माघातावरील प्राथमिक उपचारांचे प्रशिक्षण द्यावे.
मध्यान्ह भोजन	• उष्णतेच्या लाटेदरम्यान जड, तेलकट किंवा मसालेदार अन्न टाळून हलके व ताजे अन्न प्राधान्याने द्यावे. • उच्च तापमानात अन्न व पाण्याचे दूषितीकरण टाळण्यासाठी सुरक्षित साठवण सुनिश्चित करावी. • शक्य असल्यास ताक, लिंबूपाणी किंवा हंगामी फळांचा समावेश आहारात करावा.
भौतिक पायाभूत सुविधा	• शाळांमध्ये कार्यरत पंखे, योग्य क्रॉस-व्हेंटिलेशन तसेच प्रवेशद्वारांवर सावलीयुक्त प्रतीक्षा क्षेत्र उपलब्ध असावे • शाळांच्या टिनशेड व RCC छतांवर उच्च-SRI पांढऱ्या रंगाचे Cool Roof कोटिंग करावे. • शाळा परिसरात सावली देणारी झाडे लावावीत किंवा त्यांचे संवर्धन करावे; झाडांची पुरेशी सावली निर्माण होईपर्यंत मैदानी अध्यापन टाळावे. • पश्चिमाभिमुख खिडक्यांना पडदे / ब्लाइंड्स लावावेत तसेच उष्णता वाढविणारी अनावश्यक दिवे व उपकरणे बंद ठेवावीत.
गणवेश व पोशाख	• उष्णतेच्या अलर्टच्या दिवशी हलक्या रंगाचे सैल सूती कपडे, टोपी व छत्री वापरण्यास परवानगी द्यावी. • हलक्या रंगांचे बंद पादत्राणे वापरण्यास प्रोत्साहन द्यावे तसेच गडद रंगाचे कृत्रिम कापडाचे गणवेश टाळावेत.
माहिती व जनजागृती	• MoHFW / राज्य आरोग्य विभागाचे IEC साहित्य सूचना फलक, कॉरिडॉर व वर्गखोल्यांमध्ये ठळकपणे प्रदर्शित करावे. • सकाळच्या प्रार्थनेसत्रात शरीरातील पाण्याचे संतुलन, उष्णतेशी संबंधित आजारांची लक्षणे व स्व-देखभाल याविषयी जनजागृती सत्र आयोजित करावे • वर्गशिक्षकांनी IMD चे दैनिक हवामान अंदाज व मार्गदर्शक सूचना वर्गनिहाय WhatsApp गटांद्वारे पालकांपर्यंत पोहोचवाव्यात.

Scanned with CamScanner

क्षेत्र	उपाययोजना
वाहतूक व्यवस्था	• शाळा बस व व्हॅनमध्ये पिण्याच्या पाण्याची उपलब्धता सुनिश्चित करावी तसेच थेट सूर्यप्रकाशात तापलेल्या धातूच्या सीट्स कव्हरशिवाय वापरू नयेत. • कोणत्याही परिस्थितीत मुलांना पार्क केलेल्या वाहनात एकटे सोडू नये, याबाबत कठोर सूचना द्याव्यात. • विद्यार्थ्यांच्या Pickup व Drop Points सावलीयुक्त ठिकाणी स्थलांतरित कराव्यात.
आपत्कालीन प्रतिसाद व्यवस्था	• प्रत्येक शाळेत उष्णताजन्य आजारांसाठी प्राथमिक प्रतिसाद संच उपलब्ध असावा — ORS, ग्लुकोज, आईस पॅक, पंखा, ऑक्सिमीटर व थर्मामीटर • जवळील नवी मुंबई महानगरपालिका दवाखाना / रुग्णालय व 108 रुग्णवाहिका सेवेसाठी कार्यपद्धती पूर्वनियोजित ठेवावी तसेच क्रमांक ठळकपणे प्रदर्शित करावा. • उष्णतेशी संबंधित कोणतीही घटना घडल्यास त्याच दिवशी शिक्षण अधिकारी व संबंधित विभाग अधिकाऱ्यास कळविणे बंधनकारक असावे.

3. नवी मुंबई महानगरपालिका स्वच्छता कर्मचाऱ्यांसाठी मार्गदर्शक सूचना (सर्व श्रेणी)

घराघरातून कचरा संकलन करणारे कर्मचारी, रस्ते सफाई कर्मचारी, गटार साफसफाई कर्मचारी, ट्रान्सफर स्टेशन हाताळणी कर्मचारी, तुर्भे प्रक्रिया केंद्रावरील वाहन कर्मचारी तसेच कंत्राटी कामगार यांना कामगार व रोजगार मंत्रालयाच्या 2026 च्या राष्ट्रीय उष्णता मार्गदर्शक सूचनांमध्ये तसेच महाराष्ट्र शासनाच्या बाह्य अनौपचारिक कामगारांसाठीच्या मानक कार्यपद्धतीमध्ये (एप्रिल 2026, आपत्ती व्यवस्थापन विभाग) उच्च-जोखीम असलेल्या मैदानी कामगारांच्या श्रेणीत स्पष्टपणे समाविष्ट करण्यात आले आहे. या कर्मचाऱ्यांच्या कार्यपरिस्थितीत तीव्र शारीरिक श्रम, थेट सूर्यप्रकाशाचा संपर्क, सावलीची मर्यादित उपलब्धता तसेच कामाच्या वेळेत स्वच्छतागृहे व विश्रांती सुविधांचा अभाव यांचा समावेश होतो

3.1 कामाचे वेळापत्रक व शिफ्ट नियोजन

- उष्णतेच्या अलर्ट कालावधीत कचरा संकलन, रस्ते सफाई व गटार साफसफाईची कामे सकाळी 6:00 ते 11:00 व सायंकाळी 4:00 ते 8:00 या तुलनेने कमी उष्णतेच्या वेळेत नियोजित करावीत.
- ऑरेंज व रेड अलर्ट दरम्यान दुपारी 12:00 ते सायंकाळी 4:00 या कालावधीत अत्यावश्यक नसलेली सर्व जड मैदानी कामे स्थगित ठेवावीत. केवळ आपत्कालीन / प्रतिसादात्मक कामे संपूर्ण वैयक्तिक सुरक्षा उपकरणांसह (PPE) सुरू ठेवावीत.
- अलर्टच्या दिवशी शिफ्ट वेळांमध्ये बदल करणे बंधनकारक करणारे औपचारिक परिपत्रक नवी मुंबई महानगरपालिका घनकचरा व्यवस्थापन विभागामार्फत जारी करण्यात यावे तसेच सर्व विभागीय पर्यवेक्षक व कंत्राटदारांना त्याची माहिती देण्यात यावी.
- पुढे ढकलता न येणारी कामे जसे की बंदिस्त जागेतील गटार साफसफाई, मृत प्राण्यांचे अवशेष हटविणे, चोकअप काढणे इत्यादींसाठी दोन कर्मचारी काही वेळ काम करतील त्यानंतर त्यांना विश्रांती देऊन बदली कर्मचा-यांकडून काम करून घ्यावे. पद्धतीचा अवलंब करावा तसेच प्रत्येक कार्यचक्रादरम्यान अनिवार्य विश्रांती देण्यात यावी.

3.2 वैयक्तिक सुरक्षा उपकरणे (PPE), शरीरातील पाण्याचे संतुलन व कार्यस्थळ सुविधा

सुविधा	तपशील / उपाययोजना
पिण्याचे पाणी	• प्रत्येक कचरा संकलन मार्ग, ट्रान्सफर स्टेशन व वाहन पार्किंग डेपो येथे स्वच्छ व थंड पिण्याच्या पाण्याची अखंड उपलब्धता सुनिश्चित करावी — प्रति कर्मचारी / प्रति शिफ्ट किमान 5 लिटर.

Scanned with CamScanner

सुविधा	तपशील / उपाययोजना
	• प्रत्येक चौकीवर इन्सुलेटेड पाण्याचे कंटेनर व डिस्पोजेबल कप उपलब्ध करून द्यावेत; स्वच्छता पर्यवेक्षकामार्फत शिफ्टदरम्यान पुनर्भरण करावे. • उष्णतेच्या अलर्टच्या दिवशी प्रत्येक कर्मचाऱ्यास शिफ्ट सुरू होताना ORS पाकिटांचे वितरण करावे..
सावलीयुक्त विश्रांती क्षेत्रे	• कामगार चौक, विभागीय डेपो, ट्रान्सफर स्टेशन तसेच सफाई मार्गांवर (प्रत्येक 1–1.5 कि.मी. अंतरावर) तात्पुरत्या सावलीयुक्त शेडची उभारणी करावी. • अलर्टच्या दिवशी दर 2 तासांनी किमान 15 मिनिटांची अनिवार्य विश्रांती द्यावी व त्याची नोंद पर्यवेक्षकाने ठेवावी. • दुपारच्या वेळेत विद्यमान उद्याने व बागा कामगारांसाठी खुली व सहज उपलब्ध ठेवावीत.
स्वच्छतागृहे व धुण्याच्या सुविधा	• प्रत्येक डेपो व लांब मार्गांवर कार्यरत, पाण्याची सुविधा असलेली सार्वजनिक स्वच्छतागृहे उपलब्ध असावीत; महिला कर्मचाऱ्यांसाठी प्रवेशास प्राधान्य द्यावे. • सर्व कचरा संकलन वाहन डेपो येथे हात व चेहरा धुण्याची सुविधा उपलब्ध करावी.
उन्हाळ्यासाठी PPE सुधारणा	• उन्हाळ्यासाठी हलक्या रंगाचे, सैल व हवेशीर सूती गणवेश उपलब्ध करून द्यावेत. • रुंद कडा असलेल्या टोपी / सफारी कॅप्स व मानेचे संरक्षण करणारे फ्लॅप वापरावेत; उन्हाळ्यात गडद रंगाच्या कॅप्सचा वापर टाळावा. • थेट सूर्यप्रकाशात काम करणाऱ्या सफाई व गटार कर्मचाऱ्यांना UV संरक्षणात्मक गॉगल्स उपलब्ध करून द्यावेत. • शक्य असल्यास थंडावा देणारे मानेचे टॉवेल किंवा ओले रूमाल/गमछा वितरित करावेत (कमी खर्चातील प्रभावी उपाय).
वाहनांची अंतर्गत व्यवस्था	• कॉम्पॅक्टर व टिप्पर ट्रकच्या कॅबिनच्या काचांवर उष्णता परावर्तित करणारी सनफिल्म लावावी. • प्रत्येक कचरा संकलन वाहनामध्ये पिण्याचे पाणी व ORS पाकिटांचा साठा ठेवावा. • दीर्घ मार्गांवर चालक व सहाय्यक कर्मचाऱ्यांची अदलाबदल करून उष्णतेचा संपर्क कमी करावा.
महिला कर्मचारी	• महिला कर्मचाऱ्यांसाठी वापरल्या जाणाऱ्या डेपोमध्ये पुरेशी प्रकाशयोजना, सुरक्षित वाहतूक व आवश्यक संरक्षणात्मक सुविधा उपलब्ध कराव्यात. • प्रत्येक डेपोमध्ये महिलांसाठी स्वतंत्र स्वच्छतागृह व विश्रांती क्षेत्र असणे अनिवार्य राहील.

3.3 घनकचरा व्यवस्थापन (SWM) कर्मचाऱ्यांसाठी वैद्यकीय तयारी

- उन्हाळ्यापूर्वी सर्व स्वच्छता कर्मचाऱ्यांसाठी (महानगरपालिका व कंत्राटी) आरोग्य तपासणी शिबिर आयोजित करावे. त्यामध्ये रक्तदाब, रक्तातील साखर तपासणी, शरीरातील पाण्याचे संतुलन विषयक समुपदेशन तसेच हृदयविकार जोखीम तपासणीचा समावेश असावा. सहव्याधी असलेल्या कर्मचाऱ्यांची नोंद करून त्यांना मर्यादित उष्णता संपर्काच्या कामांवर नियुक्त करावे.

Scanned with CamScanner

- नवी मुंबई महानगरपालिका दवाखाने, नागरी आरोग्य केंद्रे व सामान्य रुग्णालय येथे ORS, IV Fluids तसेच उष्णताजन्य आजार उपचार संचाचा पुरेसा साठा ठेवावा. वैद्यकीय अधिकाऱ्यांना उष्माघात उपचार कार्यपद्धतीबाबत प्रशिक्षण देण्यात यावे.
- आशा स्वयंसेविका, विभागीय आरोग्य कर्मचारी व SWM पर्यवेक्षकांना उष्णताजन्य आजारांची प्रारंभिक लक्षणे (गरगरणे, डोकेदुखी, स्नायू आकडी, मळमळ, थकवा, गोंधळ) ओळखण्यासाठी व तत्काळ वरिष्ठ स्तरावर कळविण्यासाठी प्रशिक्षण द्यावे.
- उच्च-जोखीम क्षेत्रांमध्ये (ट्रान्सफर स्टेशन, मोठ्या झोपडपट्टी कचरा संकलन मार्गांवर) 108 रुग्णवाहिका पूर्वनियोजित ठेवाव्यात तसेच रेड अलर्टच्या दिवशी प्रतिसाद वेळेचे परीक्षण करावे.
- स्वच्छता कर्मचाऱ्यांमध्ये उष्णताजन्य थकवा (Heat Exhaustion) किंवा उष्माघात (Heat Stroke) आढळल्यास त्याची नोंद त्याच दिवशी SWM विभाग व वैद्यकीय आरोग्य अधिकारी यांच्याकडे Heat Illness Register साठी करणे बंधनकारक असावे.

3.4 कामगार कल्याण व भरपाईविषयक बाबी

"Right to Cooling" या संकल्पनेवरील राष्ट्रीय स्तरावरील धोरणात्मक चर्चा वेग घेत असून विविध राज्यांच्या Heat Action Plans केवळ सल्लागार दस्तऐवज न राहता अंमलबजावणीयोग्य संरक्षणात्मक उपाययोजनांमध्ये रूपांतरित करण्याची मागणी वाढत आहे. 7-Star Garbage-Free City तसेच शाश्वततेतील अग्रणी संस्था म्हणून नवी मुंबई महानगरपालिका इतर नागरी स्थानिक स्वराज्य संस्थांसाठी आदर्श ठरू शकेल असा कामगार-केंद्रित उष्णता संरक्षण प्रोटोकॉल विकसित करण्याच्या योग्य स्थितीत आहे.

- काम-विश्रांती वेळापत्रक, PPE हक्क तसेच वैद्यकीय सुविधांपर्यंतचा प्रवेश यांना सर्व SWM कंत्राटदारांसाठी करारातील पूरक अटींद्वारे बंधनकारक स्वरूप देण्यात यावे.
- SWM विभागामध्ये उष्णतेशी संबंधित घटनांसाठी तक्रार निवारण हेल्पलाईन सुरू करावी तसेच अलर्ट हंगामात तिचा साप्ताहिक आढावा घ्यावा.
- SRC च्या Circular Economy व Resilience कार्यक्रमांतर्गत विचाराधीन कोणत्याही उष्णता विमा / Parametric Pilot योजनेमध्ये स्वच्छता कर्मचाऱ्यांचा स्पष्टपणे समावेश करावा.

4. 4. सर्वसामान्य नागरिकांसाठी आरोग्यविषयक मार्गदर्शक सूचना

या विभागामध्ये NDMA कडून जारी करण्यात आलेल्या नागरिकांसाठीच्या "करावयाच्या व टाळावयाच्या" सूचना, राष्ट्रीय रोग नियंत्रण केंद्र (NCDC, MoHFW) यांची उष्णताजन्य आजार ओळख व प्रतिसाद कार्यपद्धती तसेच अहमदाबाद Heat Action Plan आणि महाराष्ट्र राज्य Heat Wave Action Plan अंतर्गत विकसित करण्यात आलेले नागरिक जनजागृती संदेश यांचे संकलन करण्यात आले आहे. प्रस्तुत माहिती नवी मुंबई महानगरपालिकेच्या WhatsApp प्रसारण संदेशांमध्ये, विभागस्तरीय पोस्टर्समध्ये तसेच प्रसिध्दीपत्रकांमध्ये थेट वापरण्याच्या दृष्टीने संरचित करण्यात आली आहे.

4.1 करावयाच्या गोष्टी - उष्णतेच्या लाटेदरम्यान नागरिकांनी घ्यावयाची काळजी

- उष्णतेच्या अलर्ट कालावधीत तहान लागली नसली तरी वारंवार पाणी पिणे आवश्यक आहे (दररोज किमान 3–4 लिटर). नियमित आहारात ORS, लिंबूपाणी, लस्सी, ताक, नारळपाणी किंवा कैरीचे पन्हे यांचा समावेश करावा.
- हलक्या वजनाचे, फिकट रंगाचे, सैल व हवेशीर सूती कपडे परिधान करावेत. बाहेर जाताना सुरक्षात्मक गॉगल्स, छत्री किंवा रुंद कडांची टोपी तसेच पादत्राणे वापरावीत.
- शक्यतो सकाळी 11:00 पूर्वी किंवा सायंकाळी 5:00 नंतरच बाहेर पडावे. अत्यावश्यक असल्यास दुपारच्या वेळेत बाहेर पडताना रस्त्याच्या सावलीच्या बाजूने चालावे व थंड जागी वारंवार विश्रांती घ्यावी.
- पाण्याचे प्रमाण जास्त असलेली हंगामी फळे व भाज्या जसे की कलिंगड, काकडी, संत्री, मोसंबी व पालेभाज्या आहारात समाविष्ट कराव्यात.

Scanned with CamScanner

- घर थंड ठेवण्यासाठी दिवसा पडदे बंद ठेवावेत, रात्री योग्य वायुवीजन करावे, क्रॉस-व्हेंटिलेशनचा वापर करावा तसेच उघड्या छतांवर Cool Roof कोटिंगचा विचार करावा.
- अलर्ट कालावधीत वृद्ध व्यक्ती, लहान मुले, गर्भवती महिला तसेच दीर्घकालीन आजार असलेल्या व्यक्तींची दिवसातून किमान दोन वेळा विचारपूस करावी.
- IMD चे हवामान अंदाज रेडिओ, दूरदर्शन, नवी मुंबई महानगरपालिकेची अधिकृत सोशल मीडिया माध्यमे तसेच "Mausam" मोबाईल अॅपद्वारे नियमित ऐकावेत व रंग-आधारित अलर्ट (Yellow / Orange / Red) चे पालन करावे.
- पाळीव व भटक्या प्राण्यांची देखील काळजी घ्यावी; घराच्या प्रवेशद्वाराजवळ किंवा गॅलरीत पाण्याची भांडी ठेवावीत.

4.2 टाळावयाच्या गोष्टी

- विशेषतः दुपारी 12:00 ते 3:00 या कालावधीत उन्हात बाहेर जाणे टाळावे.
- तापमान जास्त असताना मैदानी ठिकाणी जास्त शारीरिक श्रमाची कामे करू नयेत; व्यायाम किंवा कसरती सकाळी लवकर किंवा सायंकाळी कराव्यात.
- दुपारच्या तीव्र उष्णतेच्या वेळेत स्वयंपाक करणे टाळावे तसेच स्वयंपाकघरात योग्य वायुवीजन ठेवावे.
- मद्यपान, चहा, कॉफी तसेच कार्बोनेटेड शीतपेये टाळावीत, कारण त्यामुळे शरीरातील पाण्याचे प्रमाण कमी होते.
- शिळे अन्न खाऊ नये किंवा शिजवलेले अन्न रेफ्रिजरेशनशिवाय ठेवू नये; उन्हाळ्यात अन्न लवकर खराब होते.
- मुलांना, पाळीव प्राण्यांना किंवा वृद्ध व्यक्तींना पार्क केलेल्या वाहनात अगदी अल्प वेळासाठीही एकटे सोडू नये.
- तापलेल्या रस्त्यावर किंवा वाळूत अनवाणी चालणे टाळावे.

4.3 उष्णताजन्य आजारांची ओळख

स्थिती	प्रमुख लक्षणे	तात्काळ उपाययोजना
Heat Rash (घामोळे / उष्णताजन्य त्वचारोग)	मान, छाती किंवा जांघांच्या भागात लालसर खाजयुक्त पुरळ	व्यक्तीला थंड जागी हलवावे; त्वचा कोरडी ठेवावी; सैल सूती कपडे वापरावेत
Heat Cramps (उष्णताजन्य स्नायू आकडी)	पाय किंवा पोटामध्ये वेदनादायक स्नायू आकडी, जास्त घाम येणे	सावलीत विश्रांती घ्यावी; ORS किंवा मिठाचे पाणी हळूहळू प्यावे; 1 तासांपेक्षा अधिक काळ त्रास कायम राहिल्यास डॉक्टरांचा सल्ला घ्यावा
Heat Exhaustion (उष्णताजन्य थकवा)	अतिप्रमाणात घाम येणे, अशक्तपणा, गरगरणे, डोकेदुखी, मळमळ, त्वचा थंड व ओलसर होणे	व्यक्तीला थंड जागी हलवावे; कपडे सैल करावेत; ORS हळूहळू द्यावे; ओल्या कापडाने शरीर थंड करावे; 30 मिनिटांत सुधारणा न झाल्यास वैद्यकीय उपचार घ्यावेत
Heat Stroke (उष्माघात)	शरीराचे तापमान ≥ 40°C, गरम व कोरडी त्वचा (घाम न येणे), गोंधळ, अस्पष्ट बोलणे, आकडी येणे, बेशुद्धावस्था	वैद्यकीय आणीबाणी — त्वरित 108 वर संपर्क साधावा. मदत येईपर्यंत व्यक्तीला थंड जागी हलवावे, अतिरिक्त कपडे काढावेत, थंड पाणी टाकावे, जोरात हवा करावी तसेच मान, बगल व जांघांच्या भागात आईस

Scanned with CamScanner

स्थिती	प्रमुख लक्षणे	तात्काळ उपाययोजना
		पॅक ठेवावेत

उष्माघातावर वेळेत उपचार न झाल्यास तो जीवघेणा ठरू शकतो. लक्षणे लवकर ओळखा. शरीराचे तापमान तात्काळ कमी करा. लक्षणे आपोआप कमी होण्याची वाट पाहू नका.

4.4 विशेष जोखीम गट

वृद्ध व्यक्ती, अर्भके, गर्भवती महिला, उच्च रक्तदाब, मधुमेह, हृदयरोग किंवा मूत्रपिंड विकार असलेले रुग्ण, डायलिसिसवरील व्यक्ती, मानसिक आजार असलेले किंवा मनोविकारविरोधी औषधे घेणारे रुग्ण, एकटे राहणारे नागरिक, अनौपचारिक वस्त्यांमधील शहरी गरीब तसेच मैदानी कामगार यांना उष्णतेचा धोका लक्षणीयरीत्या अधिक असतो. अलर्टच्या दिवशी नवी मुंबई महानगरपालिकेच्या आशा स्वयंसेविका, ANM व विभागीय आरोग्य पथकांनी अशा कुटुंबांची दररोज पाहणी करावी तसेच Heat Illness Register द्वारे त्याची नोंद करावी.

5. उष्णता सहाय्यता केंद्रे (Heat Facilitation Centres)

महाराष्ट्र राज्य Heat Wave Action Plan, दिल्ली Heat Action Plan 2025 तसेच अहमदाबाद Heat Action Plan अंतर्गत शिफारस करण्यात आलेल्या Cooling Shelters आणि Heat Facilitation Centres या महत्त्वाच्या नागरिक-केंद्रित उपाययोजना आहेत. ही केंद्रे तीव्र उष्णतेच्या वेळेत नागरिकांना सार्वजनिकरीत्या उपलब्ध थंड आश्रयस्थान उपलब्ध करून देतात, महानगरपालिका रुग्णालयांवरील आपत्कालीन विभागाचा ताण कमी करतात तसेच IEC जनजागृती व आरोग्य देखरेखीसाठी दृश्यमान संपर्क केंद्र म्हणून कार्य करतात. खालील मॉडेल हे प्रस्थापित पद्धतींचा आधार घेत नवी मुंबई महानगरपालिकेसाठी स्वीकारण्यास सुचविण्यात येत आहे.

5.1 स्थळ निवड

- विभागस्तरावर केंद्रांचे जाळे विकसित करावे (प्रत्येक विभाग कार्यालयासाठी किमान एक केंद्र). उच्च लोकसंख्या घनता, मोठ्या अनौपचारिक वस्त्या, मोठ्या प्रमाणातील मैदानी कामगारांची उपस्थिती किंवा नवी मुंबई क्षेत्रातील उच्च LST हॉटस्पॉट असलेल्या विभागांमध्ये अतिरिक्त केंद्रे स्थापन करावीत.
- शक्य असल्यास विद्यमान सार्वजनिक पायाभूत सुविधांसह केंद्रांचे सह-स्थानिकरण करावे — जसे की नवी मुंबई महानगरपालिका विभाग कार्यालये, नागरी आरोग्य केंद्रे, अंगणवाडी केंद्रे, सार्वजनिक वाचनालये, सकाळी 11:30 नंतर बंद होणाऱ्या महानगरपालिका शाळा, समुदाय सभागृहे, धार्मिक स्थळे तसेच BEST / NMMT बस टर्मिनल्स.
- कामगार चौक, विक्री क्षेत्रे, वाहतूक चौक, ट्रान्सफर स्टेशन तसेच झोपडपट्टी प्रवेशद्वारांच्या जवळ केंद्रे स्थापन करण्यास प्राधान्य द्यावे, जेणेकरून मैदानी कामगार व अनौपचारिक वस्त्यांतील नागरिकांना ती सहज उपलब्ध होतील.
- प्रत्येक केंद्राचे GIS मॅपिंग नवी मुंबई महानगरपालिका संकेतस्थळ व "Mausam" अॅपवर उपलब्ध करून द्यावे तसेच प्रमुख चौकांवर मार्गदर्शक फलक लावावेत.

5.2 किमान सेवा मानके

सेवा घटक	किमान मानक
कार्यकाल	Yellow / Orange / Red अलर्टच्या सर्व दिवशी सकाळी 10:00 ते सायंकाळी 7:00 पर्यंत अखंड सुरू ठेवावे. तीव्र उष्णतेच्या प्रसंगी नागरी आरोग्य केंद्रांमध्ये 24x7 कार्यरत ठेवावे.
थंडावा सुविधा	• वातानुकूलित किंवा बाष्पीभवन-आधारित थंडावा असलेले सभागृह, 25–50 व्यक्तींसाठी आसनव्यवस्था. • कार्यरत पंखे, योग्य वायुवीजन तसेच पश्चिमाभिमुख काचांवर पडदे / उष्णता परावर्तित फिल्म्स.

Scanned with CamScanner

सेवा घटक	किमान मानक
	• इमारतीवर Cool Roof व्यवस्था तसेच बाहेरील सावलीयुक्त प्रतीक्षा क्षेत्रात Mist किंवा पंख्यांची सुविधा.
पाणीपुरवठा व Hydration	• मोफत सुरक्षित पिण्याचे पाणी (दररोज किमान 200 लिटर क्षमतेसह). • ORS वितरण कक्ष तसेच भागीदारी उपलब्ध असल्यास ताक किंवा जलजीरा वितरण.
आरोग्य सहाय्य	• • प्रशिक्षित ANM / आरोग्य कर्मचाऱ्याची दररोज उपस्थिती, थर्मामीटर, BP मशीन, ऑक्सिमीटर व ORS / IV Fluid साठ्यासह. • आपत्कालीन परिस्थितीसाठी पूर्वनियोजित 108 रुग्णवाहिका कार्यपद्धती तसेच जवळील नवी मुंबई महानगरपालिका दवाखान्याशी थेट संपर्क. • Heat Exhaustion / Heat Stroke रुग्णांसाठी जलद रेफरल व्यवस्था.
स्वच्छता सुविधा	स्वच्छ व कार्यरत स्वच्छतागृहे (पुरुष, महिला व दिव्यांग-अनुकूल), साबणासह हात धुण्याची सुविधा तसेच स्वच्छ पिण्याच्या पाण्याचे भरणे केंद्र.
IEC व नोंदणी	• प्रवेशद्वारावर व आत मराठी, हिंदी व इंग्रजी भाषेतील उष्णता मार्गदर्शक पोस्टर्स. • दररोजच्या नोंदीसाठी अभ्यागत नोंदवही (मुले, वृद्ध, गर्भवती महिला, कामगार, सर्वसामान्य अशा वर्गवारीनुसार गुप्तनाम पद्धतीने). • शक्य असल्यास थेट IMD बुलेटिन प्रदर्शन.
विशेष सुविधा	• महिला, लहान मुले व वृद्धांसाठी स्वतंत्र शांत विश्रांती क्षेत्र. • सायकल-रिक्षा व फूड डिलिव्हरी रायडर्ससाठी बाहेरील पार्किंग / सावलीयुक्त स्टँड. • Gig Workers साठी मोबाईल चार्जिंग पॉइंट्स — कमी खर्चातील पण उपयुक्त सुविधा.

5.3 पूरक थंडावा पायाभूत सुविधा

- प्रमुख गर्दीच्या ठिकाणी — बस थांबे, बाजार प्रवेशद्वारे, वाहतूक बेट — येथे स्वयंसेवी संस्था व रहिवासी संघटनांच्या भागीदारीत पाणी किऑस्क (छबील शैली) उभारावेत.
- अलर्टच्या दिवशी दुपारच्या वेळेत सार्वजनिक उद्याने व बागा नागरिकांसाठी खुली ठेवावीत.
- अहमदाबादच्या Oxygen Park मॉडेलचा आधार घेत गर्दीच्या चौकांमध्ये व स्वच्छता कर्मचारी डेपोमध्ये Mist Sprayers बसवावेत.
- झोपडपट्टी प्रवेशद्वारे व कामगार चौक यांसारख्या संवेदनशील ठिकाणी महानगरपालिका व भागीदार स्वयंसेवी संस्थांमार्फत मोफत ताक / पिण्याचे पाणी वितरण करावे

5.4 Governance and Coordination

- Heat Facilitation Centres साठी महानगरपालिका अतिरिक्त आयुक्तांच्या अधिपत्याखाली एक Nodal Officer नियुक्त करावा.
- प्रत्येक केंद्राकडून दररोज Dashboard वर खालील माहिती सादर करावी — नागरिक उपस्थिती, वितरित ORS पाकिटे, रेफरल्स तसेच नोंदविलेले उष्णताजन्य आजार.
- सार्वजनिक आरोग्य, शिक्षण, SWM, आपत्ती व्यवस्थापन कक्ष तसेच IT विभाग यांच्यात डिजिटल नकाशे व थेट अद्यवत माहितीसाठी विभागीय समन्वय राखावा.
- अलर्ट हंगामादरम्यान साप्ताहिक आढावा घ्यावा तसेच उन्हाळ्यानंतर पुढील चक्रासाठी शिफारसींसह अॅलर्ट हंगामादरम्यान कोणत्या घटना घडल्या, काय उपाययोजना केल्या, व कोणत्या त्रूटी राहील्या त्यानुसार पुढील अॅलर्टमध्ये करावयाच्या उपाययोजना व घ्यावयाची खबरदारी याबाबत मा आयुक्तांना अहवाल सादर करावा.

Scanned with CamScanner

6. 6. जनजागृती धोरण — पोस्टर्स, ग्राफिक्स व सोशल मीडिया

सातत्यपूर्ण व बहुवाहिनी सार्वजनिक संवाद हा कोणत्याही Heat Action Plan मधील सर्वाधिक परिणामकारक व कमी खर्चिक घटक आहे. अहमदाबाद Heat Action Plan नुसार, होर्डिंग्स, पत्रके, मुद्रित जाहिराती, SMS, WhatsApp, रेडिओ व मोबाईल अॅप्सद्वारे दिल्या जाणाऱ्या पूर्वसूचना व व्यापक जनजागृतीमुळे मृत्यूदरात लक्षणीय घट झाली आहे (दरवर्षी अंदाजे 1000 पेक्षा अधिक मृत्यू टळले). खालील धोरण नवी मुंबई महानगरपालिकेच्या विद्यमान संप्रेषण प्रणाली व डिजिटल माध्यमांच्या अनुषंगाने तयार करण्यात आले आहे.

6.1 धोरणात्मक उद्दिष्टे

- नवी मुंबई महानगरपालिका क्षेत्रातील प्रत्येक कुटुंब, शाळा, कार्यस्थळ व सार्वजनिक सुविधा यांना उष्णतेच्या अलर्टची माहिती मिळाल्यानंतर त्याच दिवशी आवश्यक कृतीकडे प्रवृत्त करणे.
- कमी साक्षरता असलेल्या नागरिकांपर्यंत पोहोचण्यासाठी दृश्य-आधारित स्वरूपात मराठी (प्रमुख), हिंदी व इंग्रजी या तीन भाषांमध्ये संदेश प्रसारित करणे.
- मार्च ते जून या कालावधीत नवी मुंबई महानगरपालिकेच्या सोशल मीडिया माध्यमांना उष्णतेसंबंधी अधिकृत व विश्वासार्ह माहितीचा स्रोत म्हणून प्रस्थापित करणे.
- अग्रपंक्तीवरील कर्मचारी (आशा स्वयंसेविका, स्वच्छता पर्यवेक्षक, शिक्षक) यांना सहज फॉरवर्ड करता येतील अशी तयार माहिती सामग्री उपलब्ध करून देणे.

6.2 माहिती संरचना — पाच प्रमुख प्रचार साहित्य संच

प्रचार साहित्य संच	स्वरूप	वापर माध्यमे
दैनिक इशारा कार्ड (Daily Alert Card)	1080×1080 आकाराचे एकल ग्राफिक — रंग-आधारित (Yellow / Orange / Red), दिनांक, कमाल तापमान व 3 ओळींतील मुख्य सूचना समाविष्ट	WhatsApp Broadcast Lists, X (Twitter), Instagram, Facebook, NMMC संकेतस्थळावरील टिकर
करावे व टाळावे पोस्टर (Do's & Don'ts Poster)	A3 आकाराचे पोस्टर + 1080×1080 सोशल मीडिया टाईल; चित्रप्रधान, अत्यल्प मजकूर; मराठी / हिंदी / इंग्रजी आवृत्त्या	विभाग कार्यालये, शाळा, दवाखाने, बस थांबे, स्वच्छता डेपो, सार्वजनिक स्वच्छतागृहे, बाजारपेठा
लक्षणे व प्रतिसाद कार्ड (Symptom & Response Card)	5 स्लाईड्सचे कॅरुसेल पोस्ट — Heat Rash → Muscle Cramps → Heat Exhaustion → Heat Stroke → 108 हेल्पलाईन	Instagram Reels, Facebook Carousel, WhatsApp Status, शाळांचे WhatsApp गट
कामगार-केंद्रित माहिती संच (Worker-Specific Pack)	स्वच्छता कर्मचारी, फेरीवाले, बांधकाम कामगार व Gig Workers साठी उभ्या स्वरूपातील पोस्टर + 30 सेकंदांचा व्हिडिओ	SWM डेपो, कामगार चौक, विक्रेता संघटनांचे WhatsApp गट, Gig Platform भागीदारी माध्यमे
सहाय्यता केंद्र नकाशा (Facilitation Centre Map)	विभागनिहाय सर्व केंद्रे व त्यांची वेळ दर्शविणारा Interactive Map Graphic + मुद्रणयोग्य स्थिर PDF	NMMC संकेतस्थळावरील Pinned Banner, Google Maps Verified Listings, विभाग कार्यालय प्रदर्शन, नागरिक WhatsApp गट

Scanned with CamScanner

6.3 प्रसार माध्यम धोरण

6.3.1 डिजिटल व सोशल मीडिया

- अलर्ट कालावधीत दररोज सकाळी 8:00 वाजेपर्यंत NMMC च्या X, Instagram, Facebook व YouTube अधिकृत खात्यांवर Daily Alert Card प्रसारित करावा.
- मार्च ते जून या संपूर्ण कालावधीत NMMC संकेतस्थळाच्या मुख्यपृष्ठावर Heat Season Banner प्रदर्शित करावा, ज्यामध्ये IMD Alert व Facilitation Centre Map साठी One-Click Link असावी.
- जनसंपर्क अधिकाऱ्यांमार्फत नागरिकांसाठी WhatsApp Broadcast List व्यवस्थापित करावी; त्यामध्ये शाळा मुख्याध्यापक, विभाग अधिकारी, RWA, विक्रेता संघटना व SWM कंत्राटदारांसाठी स्वतंत्र गट असावेत.
- वाशी, बेलापूर व महापे परिसरातील Hyperlocal News Handles, RWA WhatsApp Groups व Corporate Park Communication Cells यांच्याशी भागीदारी करावी.
- Instagram Reels व YouTube Shorts साठी मराठी व हिंदी भाषेतील Short-form Videos तयार करावेत, ज्यामध्ये NMMC स्वच्छता कर्मचारी, शिक्षक व आशा स्वयंसेविका हे प्रत्यक्ष संदेशवाहक म्हणून दिसतील.

6.3.2मुद्रित व बाह्य प्रसार माध्यमे

- वाशी, बेलापूर, नेरुळ व तुर्भे येथील प्रमुख चौकांमध्ये अलर्ट हंगामात दर आठवड्याला अद्ययावत होर्डिंग्स लावावीत.
- प्रत्येक NMMC दवाखाना, विभाग कार्यालय, सार्वजनिक स्वच्छतागृह, बाजारपेठ, शाळा, BEST / NMMT बस निवारा, ट्रान्सफर स्टेशन व पाणीपुरवठा चौकी येथे पोस्टर्स लावावीत.
- ओळखण्यात आलेल्या उच्च-जोखीम विभागांमध्ये आशा स्वयंसेविका व स्वच्छता जनजागृती पथकांमार्फत घराघरांत पत्रक वितरण करावे.
- प्रत्येक Orange / Red Alert च्या पहिल्या दिवशी प्रमुख मराठी, हिंदी व इंग्रजी वृत्तपत्रांमध्ये अर्धपान जाहिराती प्रसिद्ध कराव्यात.
- इमारत परवानगी अटींशी संलग्न करून बांधकाम स्थळे व कामगार चौक येथे बॅनर्स लावणे बंधनकारक करावे

.6.3.3 प्रसारण व समुदाय जनजागृती

- मार्च ते जून या कालावधीत सकाळ व सायंकाळच्या प्रवासाच्या वेळेत FM रेडिओ केंद्रांवर 30 सेकंदांचे मराठी व हिंदी संदेश प्रसारित करावेत.
- प्रत्येक Red Alert दिवशी महानगरपालिका आयुक्त / वैद्यकीय आरोग्य अधिकारी यांची दूरदर्शन व प्रादेशिक केबल वृत्तवाहिन्यांवर मुलाखत आयोजित करावी.
- Red Alert च्या दिवशी ओळखलेल्या संवेदनशील विभागांमध्ये NMMC आपत्ती व्यवस्थापन वाहनांद्वारे मराठीत ध्वनीप्रक्षेपण करावे.
- सर्व शाळा मुख्याध्यापकांना सकाळच्या प्रार्थनेसाठी पूर्वलिखित सूचना वितरित कराव्यात.
- सप्ताहांतादरम्यान Facilitation Centres येथे नाट्यमय सादरीकरणे, मोफत आरोग्य तपासणी शिबिरे व ORS प्रात्यक्षिके आयोजित करावीत.

6.4 दृश्य व संपादकीय मानके

घटक	मानक
रंग संकेत	• Yellow Alert:— सावधगिरी / जनजागृती • Orange Alert:— उच्च सतर्कता / संवेदनशील गटांनी घरात राहावे • Red Alert: — तीव्र धोका / अनावश्यक मैदानी कामे थांबवावीत • प्रत्येक प्रचार साहित्यामध्ये संबंधित रंगाचा ठळक वापर करावा
भाषा	मराठी प्रमुख भाषा (किमान 60% वापर), पूरक स्वरूपात हिंदी व इंग्रजी; केवळ इंग्रजीतील साहित्य वापरू नये
संदेश शैली	थेट, कृती-केंद्रित व प्रत्येक साहित्यामध्ये एकच प्रमुख सूचना; भीती निर्माण

Scanned with CamScanner

घटक	मानक
	करणारी मांडणी टाळावी
चित्ररचना	NMMC स्वच्छता कर्मचारी, विक्रेते, महानगरपालिका गणवेशातील विद्यार्थी, वाशी-बेलापूर Skyline यांसारखे स्थानिक संदर्भ वापरावेत
सुलभता	मुद्रित पोस्टरमध्ये किमान 18 pt मजकूर, उच्च विरोधाभासी रंग, सोशल पोस्टसाठी Alt Text तसेच WhatsApp Voice Notes द्वारे ऑडिओ संदेश
ब्रँडिंग	प्रत्येक साहित्यावर NMMC लोगो व IMD संदर्भ अनिवार्य; राज्य शासन परिपत्रक आधारित साहित्यावर राज्य आपत्ती व्यवस्थापन प्राधिकरणाचे सह-ब्रँडिंग
हॅशटॅग प्रणाली	#NMMCBeatTheHeat / #NMMCउष्णतेपासूनसुरक्षित / #NMMCगर्मीसेबचाव — सर्व माध्यमांमध्ये सातत्याने वापर

6.5 पूर्वमान्य संदेश संच — नमुना संदेश

खालील लघु संदेश पोस्टर्स, सोशल मीडिया कार्ड्स तसेच WhatsApp प्रसारण संदेशांसाठी वापरता येऊ शकतात. हे संदेश साहित्यिक शैलीपेक्षा स्पष्टता व तात्काळ परिणाम लक्षात घेऊन तयार करण्यात आले आहेत.

- मराठी — "पाणी प्या. सावलीत थांबा. दुपारी १२ ते ४ या वेळेत बाहेर जाणे टाळा."
- हिंदी — "पानी पीते रहें। ORS साथ रखें। दोपहर में बाहर न जाएँ।"
- इंग्रजी — "Drink water every hour. Wear loose cotton. Avoid sun 12–4. Call 108 if dizzy or confused."
- कामगारांसाठी — "दर २ तासांनी १५ मिनिटे सावलीत विश्रांती घ्या. प्रत्येक डेपोमध्ये ORS उपलब्ध आहे. आपल्या सहकाऱ्यांची काळजी घ्या."
- शाळांसाठी — "दप्तरात पाण्याची बाटली ठेवा. डोक्यावर टोपी घाला. गरगरल्यास त्वरित शिक्षकांना सांगा."
- वृद्ध नागरिकांसाठी — "आपल्या वृद्ध शेजाऱ्यांची दिवसातून दोन वेळा विचारपूस करा. पाण्याचा एक ग्लास जीव वाचवू शकतो."

6.6 परीक्षणासाठी निर्देशांक

- Reach: WhatsApp Forwards, Social Media Impressions, Hoarding Placements व वितरित पत्रकांची संख्या (साप्ताहिक).
- Engagement: Social Media Shares, Saves, Comments तसेच Heat Helpline वर प्राप्त कॉल्स.
- Action: Heat Facilitation Centres मधील नागरिक उपस्थिती, वितरित ORS पाकिटे तसेच शाळा व कार्यस्थळांनी स्वीकारलेल्या मार्गदर्शक सूचनांची संख्या.
- Outcome: NMMC दवाखाने व सामान्य रुग्णालयात नोंदविलेले उष्णताजन्य आजार, 108 वर आलेले उष्णतेसंबंधी कॉल्स तसेच IMD Alert Calendar शी संबंधित मृत्यू नोंदी.
- Annual Learning Loop: उन्हाळ्यानंतर वरील निर्देशांकांच्या आधारे आढावा घेऊन पुढील मार्चपूर्वी प्रचार साहित्यामध्ये आवश्यक सुधारणा करणे.

Scanned with CamScanner

7. एकत्रित अंमलबजावणी मॅट्रिक्स

खालील तक्त्यामध्ये या मार्गदर्शक सूचनांतील प्रत्येक घटकासाठी प्रमुख व सहाय्यक विभाग तसेच IMD Alert Calendar नुसार सूचक कालमर्यादा दर्शविण्यात आली आहे.

घटक	प्रमुख विभाग	सहाय्यक विभाग	कार्यान्वयन कालावधी
शाळांसाठी मार्गदर्शक सूचनांची अंमलबजावणी	शिक्षण अधिकारी	वैद्यकीय आरोग्य अधिकारी (MOH), आपत्ती व्यवस्थापन कक्ष	दरवर्षी १ मार्चपूर्वी जारी करणे; IMD अलर्टनुसार नियमित कार्यवाही .
स्वच्छता कर्मचाऱ्यांसाठी SOP	उपआयुक्त (SWM)	कामगार अधिकारी, वैद्यकीय आरोग्य अधिकारी (MOH)	१ मार्चपूर्वी परिपत्रक जारी करणे; अलर्टच्या दिवशी दैनिक रोस्टर
सार्वजनिक आरोग्यविषयक मार्गदर्शक सूचना	वैद्यकीय आरोग्य अधिकारी	जनसंपर्क अधिकारी (PRO), आपत्ती व्यवस्थापन कक्ष	मार्च ते जून कालावधीत सक्रिय; अलर्टच्या दिवशी दैनिक अद्यतने
Heat Facilitation Centres	अतिरिक्त आयुक्त	विभाग अधिकारी, वैद्यकीय आरोग्य अधिकारी (MOH)	पहिल्या Yellow Alert पासून कार्यान्वित; Orange / Red Alert दरम्यान पूर्ण क्षमतेने कार्यरत
जनजागृती मोहीम	जनसंपर्क अधिकारी (PRO)	IT विभाग व सर्व संबंधित विभाग	१ मार्चपासून प्रारंभ; ३० जूनपर्यंत दैनिक प्रचार सामग्री प्रसारण
माहिती संकलन व अहवाल प्रणाली	वैद्यकीय आरोग्य अधिकारी	MOH, SWM, शिक्षण विभाग, IT विभाग	अलर्ट कालावधीत दैनिक नोंदी; साप्ताहिक आढावा; उन्हाळ्यानंतर अंतिम अहवाल

Scanned with CamScanner